

MECH (76) *sb m*

e jasne.

sg N mech (35). ◇ G mchu (10). ◇ A mech (11). ◇ I mchem (18); -em (9), -em (1) Calep, -(e)m (8). ◇ L mchu (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. bot. *Wspólna nazwa obejmująca wiele gatunków porostów i (rzadziej) mchów właściwych; muscus BartBydg, Mącz, Calep, Cn; bryon Mącz, Calep, Cn; lanugo, lichen Mącz, Cn; hepatica, sphacos, sphagnos Cn (48) : Muscus, est lanugo crescens in fontibus aut in arboribus, corticibus et locis humidis, mech BartBydg 95; Plafrvczinion łtego mchu [laskowego] á z oliwą/ ielth dobry zamilknienu y cierpnienu żył łuchych. FalZioł I 151a; Miedzy łparami ielthi łmrod małz: kładz do obuwy mech ktori na dębie rołcie FalZioł V 65, +5b, I 150d [2 r.], 151a; Mącz 183c, 193a, 238d, 285d; SienLek 166v, Xxxv, Yyy; trzeba też kulę dobrze obełłać w dziele/ liánem albo mchem áby w cieśni było BielSpr 75; Strum Gv [2 r.], G4 [2 r.], [H]v [2 r.], L3v; Oczko 16v; Calep 362a, 683a [2 r.]; GostGosp 96.*

mech na czym (2): Bryon, Pleśń/ álbo/ mech ná łtórych dębiech gdy yákoby łuski białe ná skórze łie vkázuyą. Mącz 27b; Calep 140b.

W charakterystycznych połączeniach: mech dobry (2), miękki; mchu pełny; mech kłaść (włóżyć) (2), odrzeć, oskubać; przydać mchu, wziąć (2); ze mchu odzierać, uczynion; spuścić na mech, stawić, robić; w mech pobijać; obesać mchem, przelożyć, przetrząsać (2); starty ze mchem.

Przysłowie: Nye wyedzą podobno że ten kámyeń kthorego częłto z myełcá porułła/ nye rad mchem obrałta rychłó. GliczKsiąż L2v; Iáko kámyeń gdy go częłto á gęłto z myełcá przenałła/ nye łatwie obrałta áni mchem obchodzi. GliczKsiąż N3.

Zwroty: »mchem obrastać (a. porość), obchodzić, obieżeć, obrośły« = muscari; musco tegi; muscosus Mącz (2 : 1 : 1 : 4); GliczKsiąż L2v, N3; Mącz 238d [3 r.], 361d; Bo ná mogliách łą słupy wyrte Marmurowe/ [...] ále iułz niktore z dawnołci mchem porośly StryjKron 260; iákom łię ia łam nápatrzył w Greciey álbo we Włofzech onych od łat putrzełci u tyłięcu mchem obroślych łtárożytnych murow StryjKron 355.

»mchem umszyć« [szyk zmienny] (2): y óny Progi káz ná Tébel bić/ y także koždą Spárę vmłzyć mchem dobrym miękkim. Strum L3v, M3.

Wyrażenia: »mech dębowy (biały)« = Usnea barbata Fr. (Rost) (3): Mech dębowy biały dobry ielth/ ale czárny ielth zły FalZioł I 151a, I 151a, V 102v.

»mech dębowy czárny« = Bryopogon jubatum Kbr. (Rost) (1): FalZioł I 151a cf »mech dębowy biały«.

»drzewowy mech« = muscus arboreus SienLek; muscus arborum Cn [szyk 2 : 1] (3): Drzewowy mech/ Mufcus arboreus, Baumen gemołs. SienLek 218v, Xxxv, Xxx2v.

»mech laskowy« [Rost s.v. Liehenes sp.] (1): Mech łaskowy ielth woniałczy á łwiatły FalZioł I 150d.

»mech leśny« [Rost s.v. Liehenes sp.] (1): Theż Mech leśny też dziełła [czerwoną niemoc zastanawia] FalZioł I 151a.

»zielony mech« = *mech w odróżnieniu od porostu (1)*: Muscus, viridis herba in corticibus fontium et locis humidis nascens, Zielony mech. *Mącz* 238d.

2. *Miękkie, delikatne włoski pokrywające rośliny lub ich części, np. pączki kwiatowe, nasiona itp.; iulus Mącz, Calep; pappus Mącz, Cn (7)* : Swini pyłk [...] ma główki kołmate/ á gdy ie wezmiesz w rękę á dmuchniesz nanie/ tedy on mech opierzchnie á główka zoftanie iakoby mnich *FalZioł* I 92c, V 38, 117; Pappus item, Biały mech/ piérze álbo wełná która fie po okwitnieniu z niektórych ziół á zwłafzczá z oftu rozlata/ oftowe pierze. *Mącz* 276c, 177c; *SienLek* 150.

mech na czym (1): Iuli – Mech na owocach przed kwitniami [!]. *Calep* [570]a.

3. *Puch, miękkie i delikatne pióra u ptaków; pluma Murm, Mymer¹, BartBydż, Calep (9)* : Murm 82; Mymer¹ 25v; BartBydż 118; *SienLek* 115v; (*nagł*) Ná podufzkę. (–) [...] Przecz tego smutny v fortuny sobie Ziednąć niemogę/ áby głowie obie Połpołu ná twym wdzięcznym mchu leżały *KochFr* 18; *GórnRozm* Nv; Plumarius – Zemchu uczinioni. *Calep* 814h, 814b.

W porównaniu (1): poznać theż y po moczu záftápienie/ ábowiem tákich pań/ mocz gęty bywa/ á odełpodż lye ładzi iakoby gęsi mech *SienLek* 112v.

W charakterystycznych połączeniach: gęsi mech (2), wdzięczny; wyciągać mech; ze mchu uczyniony; mchem odziać; na mchu leżeć.

4. *Pierwszy zarost u młodych mężczyzn; lanugo Calep, Cn (5)* : Ephebus – Młodzienzik [!], ktorí ze łzternąsci lat wifzedł, a mech mu się pułzczą. *Calep* 365b; Pubeo – Pierłzym nichem [!] obraftam, *Calep* [871]b, 58la.

Szereg: »włosy i mech« (1): Głowa iego [zająca morskiego] łpalona, rołci włosy gdzie były parchy. Vczyniwłzy z iego popiołu á z ładła Niedwiedzięgo/ wyciąga włosy y mech. *FalZioł* IV 36b.

Wyrażenie przyimkowe: »we mchu« = młody (1): (*nagł*) Strułowie [nazwisko]. (–) [...] Káždego ielzczę we mchu/ może zwáć Rycerzem. *RejZwierz* 82v.

5. *Lniane nici wyskubane z płótna służące jako środek opatrunkowy; odpady powstałe przy tkaniu płótna; linamentum Mącz, Calep; pannus, penicillum (peniculum) turunda Mącz (6)* : Titivilitium, nullius significationis, Nić/ álbo yáko niektorzy mniemáją/ mech á młzyny z płótná pod krosná pádáyące *Mącz* 456c, 195a, 289d, 470c; [Fleituch ielł v bárwirzow mech chułciány *SienHerb* 386b].

mech z czego (2): Pannus etiam, Mech z płótná który w rány kładą. *Mącz* 276a; *Calep* 607a.

W charakterystycznych połączeniach: mech z chusty, naskrobany, padający, płocienny (z płótna) (2).

6. *bot. Zestawienia w funkcji nazw botanicznych (1)* :

[»mech koralowy, morski« = *Corallina officinalis* L.; glony stosowane jako lek przeciw glistom: Mech koralowy/ gliłtne źiele/ Korallowe gniazdo/ Muscus marinus. Corallina. *SienHerb* K3; BRION TALATION, Muscus Marinus, Corallina, Mech morski, który z Koralmi rołcie w morzu. *UrzędowHerb* 60b.]

»mech studzienny« = *Adiantum capillus Veneris* L. (Rost); paproć z rodziny paprotkowatych (*Polypodiaceae*), rosnąca na obszarach gorących i tropikalnych (1):

~ *Szereg*: »mech studzienny albo koryjander studzienny« (1): MATki hożey włoski, Pandecta z ianem mezue mowią [...] iżby były ty włoski łtudzienne/ á niektorzy powiedaią yźby były mchem łtudzienne^m albo koriandrem łtudziennym *FalZioł* I 26a. ~

[»mech wodny« = *Lemna minor* L.; rzęsa drobna, roślina wodna z rodziny rzęsowatych (*Lemnaceae*): LENTICULA AQVAE, Lens palufris, Phacos palufris. Mech wodny, ábo Dzierzega. *UrządowHerb* 186a.]

Synonimy: 2. pierze, węża; 3. kwap, pierze, 5. fletuch, węża; 6. »mech koralowy, morski«: »glistne ziele«, glistnik, »koralowe gniazdo«; »mech studzienny«: »koryjander studzienny«; »mech wodny«: dzierzega, rzęsa.

Cf **MSZYNY**

MM